

II.15

Etične vsebine v glasbenopsihološkem raziskovanju

Katarina Habe
Tina Bohak Adam

Povzetek

Etika v glasbi ima dolgo preteklost, saj nas vprašanje učinkov glasbe na dobro in slabo v posamezniku ter skupnosti spremlja od samih začetkov človeške civilizacije. Etičnost glasbe je povezana z izvorno evolucijsko funkcijo glasbe, s spodbujanjem celostnega blagostanja v posamezniku in v družbi. Po drugi strani pa ima etika glasbenopsihološkega raziskovanja kratko zgodovino, saj temu področju, razen osamljenih primerov (Sloboda, 2005), še ni bilo namenjene zadostne pozornosti. V prispevku želimo prikazati povezanost glasbe in etike, predstaviti etične dileme na področju glasbene terapije in glasbenega izobraževanja, ki so vsebinsko prenosljive tudi na področje glasbenopsihološkega raziskovanja, na koncu pa izpostaviti nekaj konkretnih etičnih dilem. Predvidevamo, da bo v prihodnjih letih etičnim dilemam v glasbenopsihološkem raziskovanju namenjeno čedalje več pozornosti, saj je uporabnost glasbe, kot nefarmakološkega sredstva za spodbujanje celostnega blagostanja, vse pogostejša, je pa kompleksna in potrebuje vsebinsko ter metodološko utemeljenost.

Habe, K., in Bohak Adam, T. (2023). Etične vsebine v glasbenopsihološkem raziskovanju. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 405–419). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.405-419>

Ključne besede: etika, glasba, psihologija glasbe, glasbena pedagogika, multidisciplinarnost

Uvod

Glasba in etika hodita z roko v roki od samih začetkov človeške civilizacije. Etika je opredeljena kot filozofska disciplina, ki obravnava merila človeškega hotenja ter ravnanja glede na dobro in zlo (SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014). Glasbo pa lahko na nek način razumemo kot orodje etike – od samih začetkov človeštva nam namreč pomaga pri vzpostavljanju pristnega stika samih s sabo in z drugimi ter omogoča, da se s pomočjo frekvenc uglašujemo z univerzumom in zemljo (Dewhurst in Maddock, 1999). Vprašanje etičnosti je na področju glasbe izjemnega pomena, saj se nas le-ta neposredno dotika s svojo vibracijo in vpliva na naše celostno blagostanje, bodisi pozitivno bodisi negativno (Habe, 2020). Še posebej moramo biti pozorni na to, ker učinkov glasbe pogostokrat niti zavestno ne zaznamo, vibracije zvoka in glasbe pa na nezavedni ravni odzvanjajo v našem bitju ter ga lahko celo programirajo. Tako se zvok in glasba lahko uporabljata za ustvarjanje harmonije (dobrege) ali disharmonije (slabega) v posamezniku ter družbi. Avstralski domorodci aborigini še dandanes uporabljajo glasbo za posredovanje moralnih naukov. Podobno afriška plemena glasbene dejavnosti uporabljajo za kultiviranje moralnih načel, povezanih z deljenjem in s spoštovanjem (Higgins, 2018).

Ker so starodavna ljudstva verjela, da je glasba odslikava veselja in da načela zvočne (dis)harmonije vplivajo na delovanje posameznika ter družbe, so velik poudarek posvečala vprašanju, katera glasba je primerena za oblikovanje etično-moralnih vrednot družbe. Vprašanje etičnosti glasbe se je izpostavljalo že v filozofskih razpravah starih Grkov. Platon in Aristotel sta bila prepričana, da sta namen in uporabnost glasbe v oblikovanju dobro organizirane družbe (Higgins, 2018). Oba sta se intenzivno ukvarjala z razvojem in vrlinami posameznikovega značaja, glasbo pa razumela kot eno izmed pomembnejših orodij za doseganje le-tega. Pripisovala sta ji vlogo vzgoje in izobraževanja otrok v smislu ustreznega izbora glasbenih zvrsti, ki krepijo značajske vrline. Platon je po drugi strani svaril pred negativnimi učinki neustrezno izbrane glasbe (Higgins, 2018).

Ko se je psihologija glasbe v drugi polovici 19. stoletja razvila kot znanstvena veda, se je fenomenološki vsebinski povezanosti glasbe in etike pridružil še vidik etičnosti glasbenopsihološkega raziskovanja z

metodološkega vidika. Na tem mestu bi zato psihologijo glasbe najprej opredelili kot znanstveno vedo, potem pa izhajajoč iz tega predstavili dve temeljni etični dilemi na področju psihologije glasbe.

Psihologija glasbe predstavlja konglomerat številnih raznolikih znanosti, družboslovnih in naravoslovnih, pri čemer sta temeljni znanosti psihologija in muzikologija. Kljub temu da poimenovanje psihologija glasbe nakazuje, da naj bi bila le-ta v domeni psihologije, pa enakovredno vlogo na drugi strani zavzema muzikološka znanost. Tako je npr. v avstrijskem in nemškem okolju psihologija glasbe bolj pod okriljem muzikologije, v Angliji in ZDA pa bolj pod okriljem psihologije. Že na tej točki se pojavljajo etične dileme, ki jih psihologi in muzikologi očitajo drug drugemu pri raziskovanju glasbenopsiholoških fenomenov. Psihologi muzikologe večkrat opozarjajo na etičnost uporabljenih metodoloških pristopov, obratno pa muzikologi izpostavljajo problem vsebinske etičnosti (npr., pri preučevanju Mozartovega učinka so muzikologi pogostokrat očitali psihologom, da pri izbiri glasbenih vzorcev, ki so jih medsebojno primerjali, niso dovolj upoštevali vloge glasbenih parametrov (tempo, ritem, melodija, harmonija ipd.) in da se je daleč preveč posploševala, celo zbanalizirala vloga Mozartove glasbe; po drugi strani pa so psihologi marsikateri muzikološki raziskavi Mozartovega učinka očitali premajhen vzorec, uporabo psihometrično neustreznih inštrumentov, premalo kontrolirane pogoje pri izvedbi eksperimenta). Če stopimo še korak dlje, se odpre cela paleta etičnih izzivov, ko k preučevanju glasbenopsiholoških fenomenov pristopijo druge znanosti, kot so akustika, matematika, fizika, elektrotehnika, medicina, računalništvo, torej bolj naravoslovno obarvane znanstvene discipline, po drugi strani pa se druge vrste etičnih dilem porajajo, kadar na področje glasbenopsihološkega raziskovanja stopajo antropologija, glasbena pedagogika, sociologija.

V osrednjem delu prispevka se bomo sprehodili od samih začetkov povezovanja etike in glasbe, preko etike v glasbenem izobraževanju in glasbeni terapiji do konkretnih etičnih dilem, ki se pojavljajo pri glasbenopsihološkem raziskovanju.

Osrednji del

Ali ima lahko glasba pozitivno ali negativno vlogo v našem odnosu do zunanjega sveta, pri presojanju tega, kaj je pravilno ali napačno, ustrezno ali neustrezno? Nas lahko pasivna (poslušanje glasbe) ali aktivna glasbena izkušnja (petje, igranje inštrumenta, improviziranje, komponiranje) na-

redita boljšega ali slabšega z moralnega vidika? Cox in Levine (2016) temu pritrdita, prav tako ima glasba po njunem mnenju pomembno vlogo pri oblikovanju moralnega značaja.

Številne značilnosti glasbe imajo pozitiven potencial, da prispevajo k promoviranju družbene kohezivnosti in harmonije. Ravno tako pa lahko glasba pogloblja konflikte in spodbuja sovraštvo (Higgins, 2018). Zato je tako pomembno, da se zavedamo, kako močan vpliv ima glasba na etično ravnanje in kako zavestno jo moramo uporabljati z namenom ustvarjanja dobrobiti pri posamezniku ter družbi.

Etiki v glasbenopsihološkem raziskovanju je bilo do dandanes namenjeno le malo pozornosti, kljub temu da so etične dileme implicitno pogostokrat prisotne pri številnih glasbenopsiholoških raziskavah, tako z vsebinskega kot z metodološkega vidika. Specifično pozornost je etičnim dilemam v glasbenopsihološkem raziskovanju namenil le glasbeni psiholog John Sloboda (2005), vendar zelo na kratko.

Odnos med etiko in glasbeno umetnostjo sodi med najstarejše teme filozofskih diskusij o glasbi, datirane vsaj do Platona, ki je opozarjal na protimoralno koruptivno moč, ki jo ima lahko glasba v zvezi z dušo, hkrati pa je priznaval, da lahko ustvarja blaginjo in harmonijo (Nielson in Cobussen, 2012).

V nadaljevanju predstavljamo vsebinske vidike v glasbenopsihološkem raziskovanju v povezavi z etiko in glasbo. V literaturi največ tovrstnih dilem zasledimo na področju glasbenega izobraževanja in glasbene terapije, ki sta samostojni znanstveni disciplini in se s psihologijo glasbe vsebinsko prepletata. Vendar pa so navajane etične dileme prenosljive tudi na področje glasbenopsihološkega raziskovanja, saj je predmet raziskovanja enak.

Vidiki etičnosti v glasbenopsihološkem raziskovanju

Razmišljanja o etiki v glasbeni skupnosti se nanašajo na vrednote, namene in dispozicijo glasbene dejavnosti v skupnosti. Etični premisleki, ki so osrednjega pomena zaradi vključenosti ljudi, zahtevajo določeno mero kritičnosti, tako da je mogoče postavljati kritična vprašanja in sodbe o namenih, pogojih, kontekstih, procesih ter rezultatih glasbene skupnosti (Lines, 2018). V raziskavah o poučevanju in učenju v šolah – vključno z raziskavami o glasbenem izobraževanju – bi morale biti razprave o etiki sestavni del raziskave, od njenega začetnega predloga do končnega poročila (Björk in Juntunen, 2019). Kot ugotavlja Sloboda (2005), družbena

korist ni upoštevana pri usposabljanju mnogih raziskovalcev psihologije (morda celo pri večini), etični vidiki pa so po navadi omejeni na obravnavo prostovoljcev.

Kathleen M. Higgins (2018) izpostavlja številne značilnosti glasbe, ki prispevajo k njenemu pozitivnemu potencialu za spodbujanje družbene harmonije. Prav tako pa izpostavlja, da se da z glasbo zaradi njene moči čustvenega vplivanja tudi manipulirati (Higgins, 2018).

Etika v glasbenem izobraževanju

Kot je bilo že omenjeno, je bilo kar nekaj pozornosti namenjene etičnim dilemam v glasbenoizobraževalnem okolju. Primarno vodilo glasbene ga izobraževanja naj bi bilo zagotavljanje celostnega blagostanja učencev (Habe, 2020) in s tem tudi sledenje etičnim načelom ravnanja z glasbo. V skladu s tem poučevanje v glasbeni umetnosti vključuje široko paleto etičnih odgovornosti, ki so vključene v izobraževanja učiteljev glasbe, v učnih načrtih ali praksah odgovornosti (Regelski, 2012). Regelski (2012) izpostavlja potrebo po usmerjanju bodočih učiteljev glasbe v smislu altruističnejše usmeritve, kar izhaja iz sprejetja dejstva, da je poučevanje glasbe pomoč in je zato po svoji naravi etično prizadevanje, prav tako pa lahko o trajnostnem poučevanju govorimo le takrat, ko in če ga razumemo ter obravnavamo kot prakso. Glasbeni pedagogi imajo po njegovem mnenju etično dolžnost ali celo obveznost, da opravljajo življenjsko pomembno poslanstvo, ki posledično vpliva na življenja učencev. Druge dolžnosti, ki temeljijo na dolžnosti etike, izhajajo iz pravic, ki jih na splošno priznavajo drugi poklici pomoči: npr. merilo »ne škodovati«, pravica do poštene in pravične obravnave, svoboda izražanja ipd. Po drugi strani pa »aplikativni« vidik uporabne etike vedno vključuje pragmatična merila. Za pragmatizem se vrednost ali vrednost »stvari« ali dejanja vidi v praktični razliki, ki se kaže v etičnem jeziku in v koristnih posledicah določene raziskave za družbeno okolje. Tako je vseh pet zgoraj obravnavanih etičnih načel odvisnih od pragmatičnih posledic; od uvajanja učencev v glasbeno življenje preko izbir, stališč, dispozicij, vrednot in glasbenih spretnosti, ki jim omogočajo dobro življenje v prepletu z glasbo. Glasba v izobraževalnem procesu ponuja ravno to – oblikovanje celostnega razvoja učenca na strukturiran in načrtovan način (Denac idr., 2002; Habe, 2020; Sicherl Kafol, 2001). Poučevanje glasbe je v bistvu etično prizadevanje. Uporabno etiko bi bilo treba v strokovnem izobraževanju vseh na področju glasbene umetnosti bolje implementirati.

Kot ugotavljata Allsup in Heidi Westerlund (2012), sta etika in morala na več načinov povezani z glasbo, učiteljevim predvidevanjem in delovanjem ter domišljijско zmožnostjo za namensko interakcijo znotraj šole. Etični ali moralni razmislek presega ustaljene hierarhije vrednot, ki eksplicitno ali implicitno urejajo način, kako učitelji glasbe razmišljajo o svojem delu. Etični premislek pomeni presoje, ki niso zgolj tehnične, strokovne ali glasbene narave, ampak tiste, ki se nanašajo na rast in kultiviranje spreminjajočega se jaza. Etični učitelj se nujno odloča med različnimi in nasprotujočimi si cilji ter različnimi in nasprotujočimi si ideali ter med sredstvi in metodami, ki se izkažejo za učinkovite – za »dobre« ali »pravilne« – in so odvisne od številnih, včasih celo protislovnih situacij, s katerimi se srečuje. Glasbeni pedagog ni le usposobljen kot glasbeni izvajalec/poustvarjalec in glasbeni strokovnjak, temveč je usmerjen k izvajanju širših izobraževalnih in etičnih premislekov svoje stroke ter so mu na voljo orodja za eksperimentiranje, vse v službi njegovih prihodnjih učencev, ki bodo glasbeno in osebnostno rasli. V takšnem strokovno-izobraževalnem okolju skrbno izbrana glasbena ali druga sredstva postanejo metode za doseganje glasbenih in drugih ciljev, ciljev, ki sami po sebi delujejo kot sredstva za nadaljnje cilje, pri čemer se vsi preizkušajo tako v novih vzgojno-izobraževalnih situacijah kot tudi z različnimi, celo medsebojno konkurenčnimi ideali. Pri takšni uporabi metod lahko glasbena vzgoja obstaja kot etično raziskovanje in učitelj kot moralni dejavnik.

Glavni cilj glasbene vzgoje je, kot pravi Bowman (2012), pokazati drugim, kako raziskati temeljna etična vprašanja, kot so npr.: Kakšna oseba je dobro biti? Kakšne vrste oseba sem in kakšna oseba hočem postati? Kako mi lahko glasba pomaga pri uresničevanju tega cilja? Povezava poučevanja v praksi in vprašanj značaja ali identitete ni zgolj naključje, ampak so prakse pravzaprav med našimi najpomembnejšimi viri za razvoj osebnosti, značaja – še zlasti etično usmerjenega značaja, ki je glavna skrb kreposti etike in njenega globokega odstopanja od sodobne »moralne« teorije. Glavna mesta, kjer razvijamo in izpopolnjujemo svoj značaj kot etični akterji, so človeške prakse (in glasbeno ustvarjanje ter vzgoja sta človeški praksi). Tam se naučimo, kaj pomeni ravnati pravilno v okoliščinah, v katerih pravilnosti ni mogoče v celoti določiti, v okoliščinah, v katerih rezultati naših dejanj neposredno vplivajo na druga človeška bitja. Tam razvijemo sposobnost pravilnega ravnanja glede na posledice, ki jih ni mogoče v celoti predvideti.

Kljub temu da na prvi pogled morda ne prepoznamo neposredne povezave zgoraj navedenih etičnih načel in dilem v glasbenem izobraževanju

z etičnimi načeli, ki jih je treba upoštevati pri glasbenopsihološkem raziskovanju, pa so navedene etične dileme in smernice aktualne tudi v slednjem. Nanje moramo biti še posebej pozorni, kajti zdi se, da je sodobna znanost prepogostokrat preveč izolirana od prakse in sama sebi namen. Predvsem pa je v znanstvenem okolju neredko zaslediti pomanjkanje sledenja izvirnemu etičnemu načelu – raziskovati v dobro posameznika in družbe ter si prizadevati v preučevanju načinov, ki lahko omogočajo rast in napredek človeštva. Glasba predstavlja most med znanostjo in umetnostjo ter s pomočjo znanstvene metodologije omogoča dokazljivost fenomenov, ki se neposredno dotikajo blagostanja posameznika na vseh ravneh – telesni, čustveni, miselni in duhovni (Habe, 2020). Avtorici prispevka deliva mnenje, da kadar koli jedro našega delovanja, pa naj bo to raziskovalno ali aplikativno, izhaja iz glasbe, je treba slediti dvema izvornima evolucijskima funkcijama slednje – družbenemu povezovanju in zdravljenju (Dewhurst-Maddock, 1999; Savage idr., 2021). V obeh primerih je v ospredje postavljena skrb za blagostanje posameznika in družbe.

Etično delovanje posameznika zahteva, da se srečamo s konkretno posebnostjo ali z edinstvenostjo danega položaja, značilnostmi, ki jim splošna pravila le redko, če sploh kdaj, natančno ustrezajo. Etične presoje vključujejo določanje pravilnega ravnanja v situacijah, ki so sicer, čeprav lahko zelo podobne drugim, v pomembnih pogledih vedno edinstvene. Etično ravnanje torej vključuje pravilno ravnanje v razmerah, v katerih pravilnosti ni mogoče vnaprej ali v celoti določiti zaradi posebnosti trenutne situacije. V takšnih razmerah so naši najzanesljivejši etični viri tisti, ki sestavljajo to, kar smo – naša osebnost, naša osebna integriteta, naša identiteta: kdo smo postali ali kakšni ljudje smo postali oz. postajamo (Bowman, 2012).

Etika v glasbeni terapiji

Pomembno vlogo ima etika tudi v glasbeni terapiji. Sledenje etičnim načelom in (samo)refleksija ob etičnih dilemah sta stalnici glasbenoterapevtske obravnave. Dolga leta je bila vodilna publikacija na to temo knjiga *Etično razmišljanje v glasbeni terapiji* iz leta 2000, ki je v letu 2021 doživela razširjen in obogaten ponatis z dodanimi aktualnimi etičnimi dilemami (Dileo, 2021). Knjiga obravnava področja, kot so etičnost uporabe tehnologije in družbenih medijev v glasbeni terapiji, etičnost glasbenega terapevta kot strokovnjaka in osebe, klientove pravice in terapevtove odgovornosti, zaupnost, meje, multikulturna glasbena terapija, etič-

nost v okviru glasbenoterapevtskega izobraževanja in trening etičnih vidikov, etična načela v privatni glasbenoterapevtski praksi ter še več (Dileo, 2021). Vprašanja glede čustvenih, ekonomskih in pravnih vidikov ter avtonomije klienta so spremljevalni dejavnik terapevtskega procesa. Etična vprašanja pa poraja tudi uporaba glasbe same po sebi (Weymann in Stegemann, 2016). Pot k etičnemu ravnanju pa ni vedno jasna. Etične dileme so lahko opredeljene kot »situacije, v katerih bi lahko oseba ravnala na podlagi moralnih temeljev bodisi tako, da bi nekaj naredila, ali pa ne« (Braunack-Mayer, 2001, str. 99). Te dileme imajo lahko več kot eno izvedljivo rešitev, ki se lahko spreminja glede na strokovnjaka, temo in časovni okvir odločitve. Kontekst torej odigra pomembno vlogo pri odločitvah v zvezi z etičnimi dilemami. Pri poskusih razreševanja slednjih se lahko pojavi konflikt med individualnimi moralnostmi, institucionalno politiko in pravnimi zakoni (Bates, 2015).

Edinstvene posledice za etično prakso v današnjem času ima zagotovo tudi eksponenten razvoj tehnologije, kar se na področju glasbene terapije odraža zlasti preko družbenih medijev, računalniško posredovane glasbene terapije in oglaševanja. Debbie Bates (2014) izpostavlja pomembnost upoštevanja etičnih posledic uporabe tehnologije za glasbene terapevte, preden jo pričnejo uporabljati, da bi se proaktivno izognili etičnim dilemam. Glasbeni terapevti bi morali poznati tudi možnosti za ponovno pridobitev podatkov, če se datoteke slučajno iz takšnega ali drugega razloga izbrišejo z računalniškega strežnika v oblaku ali pa skozi leta zastarijo.

Etične dileme v glasbenopsihološkem raziskovanju

Glede na to, da, kot že omenjeno, vprašanju etičnosti na področju glasbenopsihološkega raziskovanja do dandanes še ni bilo namenjene konkretne pozornosti, bova v nadaljevanju skušali predstaviti nekatere specifične etične dileme v glasbenopsihološkem raziskovanju, izhajajoč iz elementov presoje etičnosti raziskav, ki jim je treba slediti v skladu s smernicami Univerze v Ljubljani (Senat Univerze v Ljubljani, 2019). Izpostavljam deset teh kriterijev: (1) utemeljenost raziskovalnega vprašanja, (2) izbor in ravnanje z udeleženci, (3) metodologija, (4) transparentnost raziskave, (5) izredne razmere, (6) kompetence izvajalcev, (7) sprejemljivost časovnega poteka raziskave, (8) varstvo osebnih podatkov, (9) ustrezna hramba in arhiviranje podatkov ter (10) etična načela nediskriminatornosti in socialne pravičnosti.

Če najprej začnemo z utemeljenostjo raziskovalnega vprašanja, se slednje neposredno navezuje na vsebinsko etičnost raziskovanja glasbe kot izjemno kompleksnega fenomena, ki zahteva poglobljeno glasbeno znanje. Nemalokrat se zgodi, da so raziskovalna vprašanja, ki niso utemeljena na glasbenem predznanju raziskovalca, lahko preveč pavšalna in celo z glasbenega vidika neustrezna. Če npr. raziskujemo učinke različnih glasbenih zvrsti na blagostanje posameznika, moramo imeti ustrezno predznanje s področja glasbenih zvrsti, poleg tega pa moramo kontrolirati glasbene parametre (tempo, ritem, melodija, harmonija ipd.) izbranih skladb, saj le-ti najtemeljneje vplivajo na blagostanje. Zavedati se moramo, da se raziskovalno vprašanje vedno navezuje na določen znanstveni kontekst in da bi bilo zaradi že omenjene kompleksnosti glasbe optimalno, da bi bila raziskovalna vprašanja postavljena s strani različnih znanstvenih disciplin. Npr., pri preučevanju Mozartovega učinka se je izkazalo, da glasbena nevropsihologija k raziskovanju tega fenomena pristopa popolnoma drugače kot socialna psihologija glasbe (Habe, 2016) in zato so bili tudi znanstveni izsledki kontradiktorni. Najbolj multidisciplinarno se je preučevanja Mozartovega učinka lotila raziskovalna skupina Gordona Shawja, po osnovni izobrazbi fizika, ki je k preučevanju omenjenega fenomena povabil psihologe, glasbene pedagoge, matematike, računalničarje in zdravnike (genetike, nevrologe). Celostna dognanja svoje raziskovalne skupine inštituta M.I.N.D. na Univerzi Kalifornije v Irvinu je strnil v knjigi *Keeping Mozart in Mind* (2000).

Kar se udeležencev tiče, je treba biti še posebej pazljiv, kadar raziskujemo učinke glasbe na različne ranljive skupine. V zadnjem času je to pogost trend, saj je glasba eno izmed najučinkovitejših orodij inkluzije (Habe in Sicherl Kafol, 2020; Odena, 2014), ki pripomore k celostnemu blagostanju človeka (Habe, 2020). Še posebej etično vprašljivo je, kadar vključujemo posameznike, ki se zase ne morejo odločati sami (npr. posamezniki s težkimi razvojnimi motnjami), vendar pa so ravno pri teh učinkih glasbe posebej izraziti in jih je zato treba raziskovati. Tovrstne etične dileme se še posebej pojavljajo na področju glasbene terapije. Drugi etični izziv lahko vidimo pri preučevanju različnih psiholoških fenomenov na populaciji študentov glasbe, ki so na nek način »prisiljeni« v sodelovanje, saj to spada med njihove študijske obveznosti. Pri tem lahko njihova nižja stopnja motiviranosti za reševanje vpliva na zanesljivost rezultatov in na (težjo) posplošljivost rezultatov na splošno populacijo poklicnih glasbenikov. Pogosto preučevane ranljive skupine so še nedonošenčki,

starostniki z demenco, avtisti, kjer je treba biti pozoren na to, da lahko določena zvrst glasbe prinaša tudi negativne učinke na njihovo počutje.

Največ etičnih dilem na področju psihologije glasbe se pojavi na področju metodologije. Glasba je namreč zelo kompleksen, dinamičen fenomen, ki ga težko raziskujemo v laboratorijskih pogojih, kjer bi lahko kontrolirali različne dejavnike vpliva, če pa jo izvajamo v naravnem okolju, je prisotnih veliko dejavnikov, ki vplivajo na rezultate. Neredko se zgodi, da v znanstveno-raziskovalnih objavah opazimo, da znanstveno-raziskovalni načrt ni bil dovolj natančen in da znanstveno-raziskovalni sklepi niso dovolj utemeljeni. Drugi problem je uporaba psiholoških vprašalnikov, katerih konstruktna veljavnost ni bila preverjena in se tako lahko vprašamo, kakšna je vrednost takšne raziskave. Na tem mestu velja omeniti, da metodološka kakovost raziskav izjemno niha glede na strokovni profil raziskovalca. Če je osnovna izobrazba glasbenega psihologa psihološka, potem je raziskava običijano metodološko trdna. Če pa je muzikološka ali kakšna druga, pa je treba biti pri tem vidiku še posebej previden.

Transparentnost raziskav se neposredno navezuje na metodološko področje. Nemalokrat se zgodi, da metodološki del ni opisan dovolj natančno, proces izvedbe raziskave ni dovolj transparenten, zato je določeno raziskavo težko replicirati. Znotraj transparentnosti raziskav bi postavili tudi raziskave vplivov glasbe na področju medijev, kjer namen raziskave udeležencem najpogosteje ni predstavljen, izsledki pa se uporabljajo večinoma s ciljem podzavestnega vplivanja na posameznike, bodisi v radijskih bodisi TV-reklamah bodisi v okviru različnih političnih kampanj (North in Hargreaves, 2012). Po načelih klasičnega in inštrumentalnega pogojevanja je uporabnikom na nek način vsiljeno vedenje, ne da bi se tega sploh zavedali. Gre za premišljeno manipulacijo na podlagi primarnih čustvenih odzivov na določeno glasbo, ki se izrabi za pogojevanje všečnosti določenega izdelka/kampanje.

Pri preučevanju glasbe je treba biti pozoren tudi na izredne razmere, ki niso tako zelo redke. Kontekst raziskovanja in značilnosti poskusne osebe lahko pomembno vplivajo na valenco učinkov glasbe. Na to smo opozorili že pri eni od prejšnjih točk, ko smo govorili o izboru udeležencev, ki so pogostokrat ranljive skupine. Glasba je izjemno močen asociativni dražljaj, ki lahko poskusno osebo spomni na neko travmatično doživetje ali pa s svojimi glasbenimi značilnostmi (tempo, ritem, dinamika, glasnost, melodija, harmonija ipd.) izzove neprijetna fiziološka stanja. Naj izpostavimo primer: glasba rave je na splošno dolgo časa veljala za

glasbeno zvrst, ki vpliva na telo kot negativni stresor zaradi svojega hitrega tempa (Palamar idr., 2015), vendar pa je zadnje čase čedalje večje število raziskav, ki potrjujejo pozitiven vpliv te glasbe na duševno zdravje mladostnikov (Cannon in Greasly, 2021). Zaenkrat še nismo zasledili raziskave, kjer bi bil predviden ustrezen protokol obravnave v kriznih razmerah, ki pa bi bil še kako tehten in potreben.

Kompetence izvajalcev raziskave predstavljajo etični izziv na dveh ravneh; naj najprej omenimo vsebinsko kompetentnost, ki smo ji sicer že namenili pozornost v prejšnjem odstavku. Preučevanje glasbenih fenomenov zahteva dobro poznavanje glasbe in populacije glasbenikov. Pogostokrat na vsebinsko nekompetentnost naletimo npr. pri preučevanju glasbenih preferenc, kjer zaradi nedovoljšnega poznavanja značilnosti določenih zvrsti prihaja do napačnih splošitev. Dolga leta je veljalo, da naj bi heavy metal in rap spodbujala antisocialno vedenje, vendar pa gre večinoma za korelacijske raziskave, iz katerih ne moremo sklepati, da je poslušanje navedene glasbe vzrok za tovrstno vedenje (Baker in Bor, 2008). Sodobna spoznanja nevroznanosti so na področju učinkov glasbe heavy metal pokazala, da naj bi tovrstna glasba delovala kot pozitivni katalizator, v smislu zdravega načina procesiranja jeze (Sharman in Dingle, 2015). Po drugi strani pa se je favoriziralo klasično glasbo (Shaw, 2000). V tem oziru je manjkalo temeljno muzikološko znanje, ki bi preprečilo laična sploševanja. Na ta način se je izrabil tudi Mozartov učinek, ki je postal pravi popularni marketinški fenomen, saj se je Mozartovo glasbo »predpisovalo« za boljšo koncentracijo, večjo kreativnost, večjo umirjenost, za spodbujanje inteligentnosti ... Dejansko pa se Mozartov učinek nanaša zgolj na nevrološki fenomen vpliva Mozartove sonate za dva klavirja v D-duru K.448 na prostorsko-časovno sklepanje (Habe, 2016). Raziskovalec na glasbenopsihološkem področju mora biti torej dobro vsebinsko podkovan z glasbenim predznanjem. Po drugi strani pa se še vedno zgodi, da v raziskavah psihološke teste uporabljajo posamezniki, ki za to niso kompetentni oz. nimajo ustreznega dovoljenja za uporabo predlaganih inštrumentov.

V zvezi s časovnim potekom izvedbe raziskave običajno ni večjih etičnih dilem. Opozorili bi le, da primanjkuje longitudinalnih raziskav, ki so še posebej dragocene pri preučevanju razvoja glasbenih sposobnosti, glasbenega talenta, glasbenih kompetenc.

Za varstvo osebnih podatkov je na glasbenopsihološkem področju običajno ustrezno poskrbljeno. Morda le v okviru izvedbe magistrskih

raziskav ni enotnih smernic na različnih fakultetah glede potrebnosti pridobitve informiranega soglasja s strani udeležencev na ustrezen način, ki vsebuje vse potrebne elemente. To je še posebej problematično, ko se raziskovanja glasbenopsiholoških fenomenov lotevajo naravoslovno in tehnično usmerjeni raziskovalci. Je pa v zadnjih letih opaziti trend multidisciplinarnega sodelovanja, kjer je psiholog vključen v raziskovalni tim in je zato upoštevanje etičnih standardov ustrezno.

V zvezi s hrambo in z ustreznim arhiviranjem podatkov se etične dileme pojavljajo predvsem na področju glasbene terapije, in sicer v zvezi z ustreznim arhiviranjem posnetkov spletnih glasbenih terapij (Bates, 2014; Dileo, 2021), ki so postale še posebej aktualne v času covida-19.

V zvezi z etičnimi načeli nediskriminatornosti in socialne pravičnosti v glasbenopsihološkem raziskovanju naletimo na paradoks. Po eni strani so subjekti raziskav pogostokrat učenci s posebnimi potrebami, po drugi strani pa tem učencem ni omogočen enakovreden dostop do glasbenega šolanja v slovenskih javnih glasbenih šolah (Zadnik in Bajs, 2020). Tako je trenutno v presoji zakon o glasbenih šolah, saj naj bi bil diskriminatoren in naj ne bi ponujal enakih možnosti za vključevanje učencev s posebnimi potrebami (T. K. B., 2022).

Zaključek

Na podlagi pregleda literature o etičnosti glasbenopsihološkega raziskovanja lahko sklenemo, da temu področju zaenkrat še ni bila namenjena dovoljšna pozornost. Kljub temu da so etične dileme stalne spremljevalke na področju psihologije glasbe in da se glasbeni psihologi o njih preizpršujejo, pa ta tema do sedaj eksplicitno še ni bila nagovorjena. Po našem vedenju je edini glasbeni psiholog, ki je konkretno izpostavil to tematiko, Sloboda (2005). To pa ne pomeni, da glasbenopsihološko raziskovanje ne sledi etičnim standardom, pomeni le, da le-ti niso specifično vezani na področje glasbe, temveč sledijo splošnim etičnim načelom v raziskovanju. Tako smo se pri pripravi prispevka zgledovali po dveh sorodnih znanstvenih disciplinah – glasbeni terapiji in glasbenem izobraževanju. Ker sta navedeni disciplini aplikativno naravnani, se tako glasbeni terapevti kot glasbeni pedagogi v svoji praksi vsakodnevno ukvarjajo z raznovrstnimi etičnimi dilemami, ki pa se navezujejo primarno na subjekte (kliente/učence) in na etičnost uporabe glasbe pri delu z njimi. Pri obeh lahko zasledimo predvsem ukvarjanje z etičnimi dilemami, kako lahko z glasbo (preko terapije/izobraževanja) vplivamo na dobrobit posamezni-

ka. To pa je vprašanje, ki človeštvo spremlja že do samih začetkov človeške civilizacije. Etika in glasba sta namreč neločljivo prepleteni; zvok in glasba se s svojimi vibraciji neposredno dotikata človeškega bitja in vplivata na njegovo celostno blagostanje (telesno, čustveno, miselno, duhovno), zato ni vseeno, na kakšen način in v kakšnem kontekstu uporabljamo glasbo v različne namene. Prepogostokrat namreč pozabimo, da so lahko učinki zvoka in glasbe za posameznika ne samo blagodejni, temveč tudi škodljivi, in da se da z glasbo tudi manipulirati, kar je etično zelo vprašljivo. Marketinški aparat in z njim celoten glasbeni medijski svet sta močno podvržena manipuliranju z glasbo, kar je etično sporno. Tako lahko z glasbo preko mehanizmov klasičnega in instrumentalnega pogojevanja spodbujamo »programirano« vedenje posameznika – zaradi vsečnosti glasbe se lahko odloča za stvari/ljudi, ki niso stvar njegove zavestne izbire, temveč podzavestne pogojenosti z vsečnim glasbenim dražljajem. V zadnjem času se veliko pozornosti namenja tudi vprašanju etične uporabe spletnih medijev.

Avtorici meniva, da bo prihodnost prinesla še več etičnih dilem na področju glasbenopsihološkega raziskovanja, saj se zvok in glasba čedalje pogosteje uporabljata kot oblika nefarmakološkega zdravljenja. Prav tako se opaža trend, da k preučevanju glasbenopsiholoških vsebin pristopa čedalje več znanstvenih disciplin, zato bo treba biti pozoren tako na vsebinske kot metodološke vidike etičnosti.

Literatura

- Allsup, R. E., in Westerlund, H. (2012). Methods and situational ethics in music education. *Action, Criticism & Theory for Music Education*, 11(1), 124–148.
- Baker, F., in Bor, W. (2008). Can music preference indicate mental health status in young people? *Australasian Psychiatry*, 16(4), 284–288.
- Bates, D. (2014). Music therapy ethics »2.0«: Preventing user error in technology. *Music Therapy Perspectives*, 32(2), 136–141.
- Bates, D. (2015). Ethics in music therapy. V B. L. Wheeler (ur.), *Music therapy handbook* (str. 64–75). Guilford Publications.
- Björk, C., in Juntunen, M.-L. (2019). Ethical considerations on conducting research about music teaching in primary schools: A virtue ethics approach. *European Journal of Philosophy in Arts Education*, 2(4), 61–110.
- Bowman, W. (2012). Practices, virtue ethics, and music education. *Action, Criticism & Theory for Music Education*, 11(2), 1–19.

- Braunack-Mayer, A. J. (2001). What makes a problem an ethical problem? An empirical perspective on the nature of ethical problems in general practice. *Journal of Medical Ethics*, 27(2), 98–103.
- Cannon, J. W., in Greasley, A. E. (2021). Exploring relationships between electronic dance music event participation and well-being. *Music & Science*, 4(1), 2059204321997102.
- Cox, D., in Levine, M. (2016). *Music and ethics: The very mildly interesting view*. Oxford University Press.
- Denac, O., Pšunder, M., in Duh, M. (2002). *Glasba pri celostnem razvoju otrokove osebnosti: priročnik za vzgojitelje, razredne učitelje, učitelje glasbe in glasbenih predmetov v splošnih in glasbenih šolah*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Dewhurst-Maddock, O. (1999). *Zdravilna moč glasbe in zvoka* (M. Vehovar, prev.). Tangram.
- Dileo, C. (2021). *Ethical thinking in music therapy* (2. izd.). Jeffrey Books.
- Habe, K. (2016). Mozart's music: Universal language for the human brain? V V. Kennedy in M. Godpaille (ur.), *Symphony and song: The intersection of words and music* (str. 51–74). Cambridge Scholars Publishing.
- Habe, K. (2020). Music: An elixir of a wellbeing in a child's development. V J. Žnidaršič (ur.), *Interdisciplinary perspectives in music education* (str. 21–41). Nova Science Publbshers.
- Habe, K., in Sicherl Kafol, B. (2020). *Glasba in avtizem*. Pedagoška fakulteta.
- Higgins, K. M. (2018). Connecting music to ethics. *College Music Symposium*, 58(3), 1–20.
- Lines, D. (2018). The ethics of community music. V B.-L. Bartleet in L. Higgins (ur.), *The Oxford handbook of community music* (str. 385–402). Oxford University Press.
- Nielson, N., in Cobussen, M. (2012). *Music and ethics*. Ashgate Publishing.
- North, A. C., in Hargreaves, D. J. (2012). Pop music subcultures and wellbeing. V R. A. R. MacDonald, G. Kreutz in L. Mitchell (ur.), *Music, health, and wellbeing* (str. 502–512). Oxford University Press.
- Odena, O. (2014). *Musical creativity as a tool for inclusion*. Routledge.
- Palamar, J. J., Griffin-Tomas, M., in Ompad, D. C. (2015). Illicit drug use among rave attendees in a nationally representative sample of US high school seniors. *Drug and Alcohol Dependence*, 152, 24–31.
- Regelski, T. A. (2012). Musicianism and the ethics of school music. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 11(1), 7–42.

- Savage, P. E., Loui, P., Tarr, B., Schachner, A., Glowacki, L., Mithen, S., in Fitch, W. T. (2021). Music as a coevolved system for social bonding. *Behavioral and Brain Sciences*, 44, e59.
- SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2014). *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2., dopolnjena in deloma prenovljena izdaja). Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Senat Univerze v Ljubljani. (2019, 22. oktober). *Pravila za obravnavo vlog Komisije Univerze v Ljubljani za etiko v raziskavah, ki vključuje delo z ljudmi* (KERL UL). https://www.uni-lj.si/mma/pravila_zab_ravnavo_vlog/2020051210401433/?m=1589272814
- Sharman, L., in Dingle, G. A. (2015). Extreme metal music and anger processing. *Frontiers in Human Neuroscience*, 9, 272.
- Shaw, G. L. (2000). *Keeping Mozart in mind* (2. izd.). Academic Press.
- Sicherl Kafol, B. (2001). *Celostna glasbena vzgoja: srce, um, telo*. Debora.
- Sloboda, J. A. (2005). Assessing music psychology research: Values, priorities, and outcomes. V J. A. Sloboda (ur.), *Exploring the musical mind: Cognition, emotion, ability, functions* (str. 395–419). Oxford University Press.
- T. K. B. (2022, 21. junij). *Ministrstvo bo preverilo, ali so otroci s posebnimi potrebami v glasbeni šoli diskriminirani*. MMC RTV Slovenija. https://www.rtvsllo.si/slovenija/ministrstvo-bo-preverilo-ali-so-otroci-s-posebni-mi-potrebami-v-glasbeni-soli-diskriminirani/631707?fbclid=IwAR-21rzYOWqsWW-gWmf_x1vYc2X6Y5F8ci3JIglxoOj7R4z2yNjCsUiyExcI
- Weymann, E., in Stegemann, T. (2016). Ethics in music therapy: How to address ethical questions, and how to find ways to handle ethical dilemmas. *Nordic Journal of Music Therapy*, 25(sup1), 83–84.
- Zadnik, K., in Bajs, C. (2020). Inkluzija otrok s posebnimi potrebami v glasbenih šolah: prepletanje glasbenega izobraževanja in glasbene terapije. V K. Habe in B. Sicherl Kafol (ur.), *Glasba in avtizem* (str. 11–38). Pedagoška fakulteta.